

## Nacionalni sociološki kongres: “Društvene promjene i društvena struktura: Hrvatska 20 godina kasnije”

Zagreb, 3. – 4. travnja 2009.

Dvadeset godina nakon posljednjega opsežnog istraživanja stratifikacije u socijalističkoj Hrvatskoj čini se da bi istraživanje društvene strukture moglo ponovno postati jedan od najvažnijih pristupa društvenim problemima. Bialni nacionalni sociološki kongres kao glavne teme ovogodišnjega okupljanja odabrao je upravo društvenu strukturu, ali i društvenu promjenu. Dok u konstantno “tranzicijskom” hrvatskom društvu ne manjka istraživanja o društvenoj promjeni, o društvenoj strukturi nakon 1991. godine izlazi osjetno manji broj radova. Riječima predsjednika programskoga odbora Siniše Zrinščaka: “HSD je organizacijom ovoga kongresa želio potaknuti nova istraživanja, nove analize i nove rasprave o bitnim aspektima društvene strukture”.

Recentni društveni sukobi u Hrvatskoj, poput studentskoga bunta ili pitanja podnošenja tereta krize, ukazuju na potrebu za detaljnom analizom društvene strukture. Tako je i opravdanost zahtjeva za besplatnim obrazovanjem neophodno analizirati i pomoću istraživanja o utjecaju socijalne stratifikacije na mogućnosti uspjeha u obrazovnom sustavu i na tržištu rada. Navedenim se u posljednje vrijeme intenzivno bavi Teo Matković, a na kongresu je prezentirao izlaganje pod nazivom *Socijalna stratifikacija i izbor srednje škole u Hrvatskoj: povećava li se mobilnost?* Kongres je tako pokazao i novi (stari) pristup analizi položaja nacionalnih manjina, pa se tako Zoran Šučur u svom izlaganju bavio *Distribucijom kućanskoga dohotka među Hrvatima i nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj*, a Anton Vukelić i Darja Maslić Seršić u inovativnom su eksperimentu *Zapošljava li se lakše Vojislav Trifunović ili Ivan Lučić? Diskriminacija pri zapošljavanju po nacionalnoj i dobroj osnovi* provjerili kako poslodavci odgovaraju na molbe izmišljenih tražitelja posla. Istraživanja stratifikacije i mobilnosti iz tih bi razloga mogla preuzeti primat od analize nacionalnoga identiteta i političke i ekonomske tranzicije koji su 1990-ih godina opravdano bili glavni teorijski alat kod istraživanja društvenih problema.

Nacionalni sociološki kongres otvorile su i pozdravile predsjednica Hrvatskoga sociološkog društva Inga Tomić Koludrović i predsjednica organizacijskoga odbora Dinka Marinović Jerolimov iz Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, koji je bio i suorganizator skupa. Uvodna su izlaganja održala dvojica sociologa koji su bili dio bitnih analiza socijalne strukture iz 1980-ih godina, a i danas ih zaokuplja pro-

blem društvene stratifikacije. Vjeran Katunarić, ovogodišnji dobitnik nagrade Rudi Supek, u svom je izlaganju *Društvena struktura i društvena razdoblja* konstatirao da se sociologija sve manje bavi problemom društvene nejednakosti. Naglasio je da postoji idejni (socijaldarvinizam) i ideološki okvir (neoliberalizam) koji pridonosi perpetuiranju društvenoga jaza. Upozorava također da je socijaldarvinizam prisutan u velikom dijelu društvene znanosti, pa i u marksizmu. Marksizam se prema Katunariću može interpretirati kao socijaldarvinizam sa sretnim završetkom, no praktično nije dokazan. Govoreći o trenutnoj financijskoj krizi slikovito je objasnio da je neoliberalizam u *knockdownu*, a ne u *knockoutu*. Mladen Lazić s Filozofskoga fakulteta u Beogradu dao je najprije kratak povijesni prikaz istraživanja stratifikacije u socijalističkoj Jugoslaviji. IDIS-ova istraživanja iz 1984. i 1989. godine, koja je vodio, značila su odmak od prijašnjih istraživanja koja su svojevrsnim funkcionalističkim pristupom umanjivala razlike između klasa. Lazić je pripomenuo da je njegov neomarksistički pristup naglašavanja društvenih suprotnosti u socijalizmu u Srbiji imenovan “zagrebačkim pristupom”. Zatim je govorio o radničkoj klasi u Srbiji i Hrvatskoj koja je u obje države značajno fragmentirana, ali su uočene i razlike u obliku te fragmentiranosti. Na primjer, sindikalna je organiziranost veća u Hrvatskoj, a iako obje klase uglavnom podržavaju nacionalističke i populističke stranke, političke podjele unutar radničke klase u Hrvatskoj manje su nego u Srbiji. No, na fragmentiranost hrvatske radničke klase, prema Laziću, utječe i veće isključenje radnika s tržišta rada nego u Srbiji, kao i razlika u stupnju sindikalne organiziranosti između radnika iz državnoga i privatnoga sektora.

Društvena promjena bila je pak najbolje prezentirana u sesiji *Društvene promjene i tranzicija*. Ivan Burić i Dragan Bačić u izlaganju pod nazivom *Tranzicijski pesimizam između objektivnoga i subjektivnoga* istraživali su rascjep između stavova ispitanika o padu životnoga standarda i ekonomskih pokazatelja. Tako se 2007. godine 60% ispitanih ne slaže s tvrdnjom da je ekonomska situacija bolja nego 1989., dok ekonomski pokazatelji o rastu nacionalnoga bogatstva i o neočekivanom blagom porastu nejednakosti izraženom kroz Ginijev koeficijent ukazuju na suprotnu tendenciju. Autori su taj rascjep nazvali “tranzicijskim pesimizmom” i ponudili zanimljiva tumačenja nastanka toga fenomena. Boris Jokić i Danijela Dolenec, na temelju rezultata ISSP (International Social Survey Programme) projekta iz 2006. godine – *Percepcija uloge vlasti: stavovi građana Hrvatske u komparativnoj perspektivi*, pokazali da građani Hrvatske pokazuju izrazitu sklonost vrijednostima egalitarizma i državnoga paternalizma koji su podjednako prisutni kod svih dobnih i obrazovnih skupina. Navedene vrijednosti su, i u uspoređivanju s drugim državama, u Hrvatskoj i dalje izrazito prisutne, iako se predviđalo da će udaljavanjem od “socijalističkoga iskustva” one slabiti. Hrvatski rezultati pokazuju i neke druge “ekstremne” percepcije ispitanika s obzirom na realno stanje, na primjer one o stanju (ne)sigurnosti. Rezultati oba rada izazvali su polemiku u kojoj je autorima preporučeno da koristeći i kvalitativne analize možda dozvole hrvatskim ispitanicima ove “patološke” stavove. Vesna Janković je pak na studiji slučaja Antiratne kampanje Hrvatske *Skrivena tranzicija: civilno društvo i nove komunikacijske tehnologije* pokazala značaj netaktivizma za nastanak i profiliranje civilne scene početkom 1990-ih godina.

Drugi je cilj kongresa bio da se postave neka pitanja o stanju i kretanju hrvatske sociologije. Tako je predsjednice HSD-a Inga Tomić Koludrović u izlaganju *Pogled u budućnost: sociologija kao refleksivna, multiparadigmatska i javna znanost* prikazujući povijest hrvatske sociologije željela pokazati nove perspektive koje joj se danas otvaraju. Naglašena je promjena od institucijskoga jaza koji je bio rezultat političkih pritisaka, a sad je prevladan, prema pluralizaciji koja više dolazi iz same sociološke znanosti. Također, naglašena je i potreba profiliranja sociologije i kao javne znanosti – pravac kojega je razradio Michael Burawoy. Ovaj smjer angažirane sociologije zadnjih je godina prisutan upravo na zadarskom sociološkom odsjeku. U raspravi je upozoreno da se sociologija mora prvo afirmirati kao interpretativna znanost jer bi se naprotiv mogla pretvoriti u konstantnu kritiku neoliberalnoga kapitalizma.

Pitanje primjene socioloških spoznaja postavljeno je odmah nakon toga u sesiji *Seksualnost i religioznost u hrvatskom društvu*. Nakon izlaganja *Što se promijenilo u rizičnom seksualnom ponašanju mladih u posljednjih deset godina? Nalazi iz tri vala istraživanja novoupisanih studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu* Valerija Bačka, Ivana Landripeta, Sandre Šević i sur., u auditoriju se raspravljalo mogu li prezentirani rezultati koristiti programima seksualnoga odgoja. U istoj su sesiji bila i tri izlaganja koja proširuju tematiku već i sad bogate tradicije istraživanja religioznosti u Hrvatskoj. Damir Šoh, Aleksandar Štulhofer, Nika Jelaska i sur. istraživali su *Religioznost i rizično seksualno ponašanje: trendovi među brucošima i brucošicama Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 1998. do 2008. godine*. Benjamin Čulig i Ksenija Klasnić u *Tipovi ateizma u kontekstu sociodemografskih karakteristika i političkih stavova* faktorskom analizom potvrdili su pet tipova ateista, od kojih su dva tipa zapravo kvaziateisti koji umjesto u Boga vjeruju u sudbinu ili neku drugu višu silu. Dinka Marinović Jerolimov i Branko Ančić u izlaganju *Kome vjerovati, bogu i/ili čovjeku? Odnos religioznosti i socijalnoga povjerenja u Hrvatskoj* propitivali su povezanost religioznosti i socijalnoga povjerenja.

Neka važna pitanja smjera razvoja hrvatske sociologije potaknula je sesija *Prostor u hrvatskom društvu*. Izlaganja Andeline Svirčić Gotovac: *Gentrifikacija kao proces prestrukturiranja u prostoru*, Jelene Zlatar: *Novi poslovni neboderi u Zagrebu kao primjer izražavanja strukture moći*, te Ognjena Čaldarovića i Jane Šarinić: *Urbani prostori u tranzicijskom društvu* bila su usmjerena prvenstveno na utjecaj privatnoga kapitala na prostorne promjene u gradu Zagrebu, te se postavilo pitanje na koji se način nalazi ovih istraživanja mogu odnositi na ostatak Hrvatske. Također, u ovim se radovima mogao vidjeti potencijal sociologije kao javne znanosti jer upravo upravljanje prostorom ulazi u fokus kritike civilnoga društva.

Bitnu ulogu u analizi hrvatske sociologije imala su i dva okrugla stola. Okrugli stol *Etički standardi u tržišnim istraživanjima* uvodno (Dragan Bagić, Gojko Bežovan i Ivan Rimac) se bavio počecima tržišnih istraživanja i dolaskom stranih tržišnih agencija, zaštitom ispitanika u tržišnim istraživanjima, problemom vlasništva nad podacima, ali se rasprava razvila na pitanjima mogu li tržišna istraživanja biti dovoljno izazovna znanstvenicima i mogu li znanstvenici podnijeti izazove tržišnih

istraživanja. Okrugli stol *Produktivnost i međunarodna prisutnost hrvatskih sociologa* također je donio žustru raspravu koja je uslijedila nakon što su uvodničari Adrijana Šuljok i Aleksandar Štulhofer pokazali relativno loše stanje produktivnosti i citiranosti hrvatskih sociologa u WoS i Scopus bazama unutar hrvatske znanosti, ali i u usporedbi sa slovenskom sociologijom. Postavljeno je pitanje može li se govoriti o specifičnostima produkcije društvenih znanosti, nedovoljnoj uključenosti u međunarodna istraživanja ili provincijalnosti hrvatske sociologije kao razlozima ovoga stanja. Predložena su brojna rješenja: od strožih kriterija za napredovanje, preko raznih stimulacija za objavljivanje članaka na engleskom jeziku do pokušaja praćenja obrazaca produktivnosti prirodnih znanosti (na primjer velike zastupljenost koautorskih radova). Da i sociolozi mogu pratiti prirodnjačke trendove svjedoči činjenica da su se poster sesije, kao oblik znanstvene komunikacije karakterističan za prirodne znanosti, udomaćile na sociološkim skupovima.

Može se zaključiti da je ovaj sociološki kongres ispunio namjeru organizatora o propitivanju društvene promjene i društvene strukture, kao i položaja hrvatske sociologije. Tome su pridonijela brojna izlaganja, kao i rasprave koje su i kad su se doticale najozbiljnijih tema, često bile prožete zaraznim humorom.

**Nikola Petrović**  
Zagreb

